

Kokain[®] Životopis.

Natalie Naishová a Jeremy Scott

E D I C E

'MUCHOMŮRKY BÍLÉ'
VOLVOX GLOBATOR

9 788072 076901

NATALIA NAISHOVÁ, JEREMY SCOTT

KOKAIN

Životopis

KOKAIN - ŽIVOTOPIS

NATALIA NAISHOVÁ, JEREMY SCOTT

© Natalia Naishová, Jeremy Scott
Translation © Michal Smolka

ISBN 978-80-7207-977-3 pdf

Z anglického originálu Coke – The Biography
vydaného nakladatelstvím The Robson Press v Londýně
roku 2013

přeložil Michal Smolka

Jazyková redakce Marta Boušková

Obálka a design Vojta, Second Vision Design

Sazba PureHTML.cz

Vydalo nakladatelství a vydavatelství

VOLVOX GLOBATOR

Štítného 16, 130 00 Praha 3 – Žižkov

www.volvox.cz

jako 5. publikaci edice Muchomůrky bílé

celkově jako svou 1025. publikaci

Vytiskl Finidr, s.r.o., Český Těšín

Vydání první

Praha 2014

Adresa knihkupectví VOLVOX GLOBATOR

Štítného 16, 130 00 Praha 3 – Žižkov

Ten slunný dům! V těch slujích led!
Měl by je zřít, kdo slyšel hlas,
a měly by křičet? Spas se! Spas!
Má v očích děs, zježený vlas!
Trojí kruh tam opiš hned
a v zbožné hrůze hlavu skloň,
vždyť mléko v ráji pil už on
a božskou ambrózii jed.

Kublajchán, Samuel Taylor Coleridge, 1797
(*přeložil Zdeněk Hron*)

Hans Rausing (1963 –)

Toho odpoledne se Hans Rausing zvedl z postele pouze proto, aby sehnal nějakou hotovost. On a jeho žena v tom pořádně jeli již od předešlé noci, zvláště Eva. Docházel jim fet.

Hans potřeboval dávku, aby se dal dohromady. Vzal dýmku, hlavičku překryl proděravělým alobalem, a vložil ji mezi rty. Pravou rukou nahmatl zapalovač a jeho plamen namířil na malé krystalky cracku, které se chvěly na stříbrném papíře. Zhluboka vdechl sladký kouř.

Během vteřiny se mu zvýšil tep, vyčistila hlava a on znovu pocítil náznak energie a záchvěv vůle. To mu dodalo síly podat dýmku Evě, složit nohy na podlahu a vstát. Cesta do koupelny vedla mezi použitými stříkačkami, spálenými zbytky alobalů a zakrvácenými kapesníky. Dvě místnosti, které obývali, se měsíce neuklízely a byt vypadal jako squat.

V ložnici byly po celé dny zavřená okna a zatažené závěsy a místnost čpěla jako nejhnusnější crackové doupě známým pachem nemytých těl, starého tabáku a špinavých prostěradel.

Toto crackové doupě mělo nepřípadnou adresu. Pětipatrový dům rodiny Rausingů se nacházel na Cadogan Place, měl hodnotu 70 milionů liber a rodinné jmění se odhadovalo na 4 miliardy liber. To byly velké peníze dokonce i v londýnské Belgravii, kterou obývají ruští oligarchové, arabští princové a mezinárodní smetánka. Mnozí z nich mohou budít podezření, ale všichni se počítají mezi globální superboháče.

Hans nechal dveře od koupelny dokořán a přešel k zrcadlu, aby se oholil. Jeho tvář pokrytá tmavým

strništěm byla stále vychrtlejší a mrtvolnější. Ani jeden z nich již nějakou dobu nejedl. Mohli zavolat na filipínský personál, který jim nechával jídlo na tácu na schodišti – sloužící měli zakázáno vycházet do druhého poschodí. Ale ani Hans ani Eva neměli na jídlo chuť.

Hans si namydličl tvář a roztřesenou rukou se začal holit. Byl soustředěný. Dávka, kterou vzal, nebude účinkovat déle než deset minut, dost na to, aby se umyl a oblékl. Dalších deset minut potřeboval na odchod z domu, výběr peněz z bankomatu na Sloane Square, vzdáleném 200 metrů, a návrat domů. Potom zavolá toho Muže...

Dokončil jednu stranu obličeje, kterému byl už tak dlouho odepírán sluneční svit, že zpod nemytých zplihlých vlasů prosvítala sinalá bledost. Vypadal jako vandrák. Když přiložil holicí strojek na druhou tvář, zaslechl z místnosti za sebou zvuk pádu.

Uslyšel jsem, jak Eva sklouzla z postele. Šel jsem do ložnice a uviděl ji sedět na podlaze. Nakláněla se na stranu a její tvář ležela na polštáři. Slyšel jsem, jak vydechuje, a potom se úplně přestala hýbat. Viděl jsem ji živou pouze několik vteřin. Přistoupil jsem k ní, popadl ji a zkoušel zvednout. Pamatuji, že jsem křičel „Evo, Evo, Evo.“ Obrátil jsem ji k sobě a viděl, jak jí zhasínají oči. Přestala dýchat, než jsem se jí dotkl. Věděl jsem, že je mrtvá...

V ruce stále svírala dýmku na crack. Měsíce později bude Hans tvrdit, že si nepamatuje, co se dál dělo, ale „při zpětném pohledu myslím, že jsem nejednal racionálně. Nějakou chvíli jsem seděl vedle ní, potom jsem ji přikryl dekou a peřinou.“ Nemohl jí vytáhnout dýmku ze sevřených prstů, tak silně ji svírala. „Nemohl jsem se na ni podívat.

Nemohl jsem se smířit, že umírá, a necítil jsem se na to, abych se vyrovnal s tím, že je mrtvá...”

Na začátku toho roku odjela Eva na léčení do Kalifornie – poslední z jejích mnoha pokusů – a rychle se odhlásila, aby mohla přijet za ním domů. Byla pryč jen pár dní, ale on zoufale bojoval, aby se v její nepřítomnosti protloukl. Nebyli schopní komunikovat s jinými lidmi nebo mít k nim nějaký vztah a přerušili společenské vazby se světem – a že to byl docela privilegovaný svět. Okruh jejich známých zahrnoval prince z Walesu i Camillu. Hans a Eva byli ve své vzájemné závislosti osamoceni.

Musím ji ochránit, uvažoval Hans svým bláznivým pochroumaným mozkem. Následující činnost chvíli trvala, a aby mohl pokračovat, potřeboval si několikrát potáhnout z dýmky. Šel k velkému prádelníku na odpočívadle u ložnice. Vyházel obsah spodní police a vytvořil pohodlný a útulný prostor. Zabalil její tělo do všech pokrývek, které našel, a vecpal ranec do police. Zamkl dveře. Čtvrtého dne si všiml zápachu unikajícího ze skříně. Našel deodorant a stříkal na balík, dokud nebyl celý prosáklý, potom dveře zase zavřel. V prádelníku bylo teplo a o tři dny později tu byl pach hniloby zas.

V kuchyni našel Hans osvěžovač vzduchu a lepicí pásku. Otevřel skříň a vytáhl ranec, zabalil ho do pytle na odpadky a ten zavázal provazem. Postupoval metodicky, promyšleně, hlemýždím tempem. Teď nekouřil crack, ale píchal si heroin, který otupil všudypřítomnou úzkost a strach.

Neforemný balík zatlačil zpět do skříně. Zamkl dveře, okraje zalepil elektrikářskou páskou. Když se vrátil do ložnice, uvázal si kolem paže kravatu, vzal stříkačku, nahmatl hlavní žílu, šlehl si a započal své vigilie...

A bůh stvořil koks

Strom života

Je to nevýrazná vysoká rostlina s malými bílými květy a není na ní nic zvláštního kromě nezdolné vůle růst a bujet. Když se jí věnuje péče a prostřihává se, bohaté olistění se dá sklízet čtyřikrát do roka. Před objevením Jižní Ameriky byla koka nazývána a uctívána jako *Strom života*. Z dnešního pohledu se toto pojmenování zdá být nepodložené, až smrtelně zavádějící.

Španělští dobyvatelé si v 16. století všimli domorodého zvyku žvýkat listy koky. Tento zvyk se do dnešní doby nezměnil, i dnes si *coquero* vkládá svitek listů do úst stejně jako dřív. Potom svitek prošťouchá klacíkem, který obalil v drti spálených kořenů, rozdrcených lastur, vápna nebo popele, aby se z něj uvolnily alkaloidy obsažené v listech, které přivodí mírné opojení.

Nejprve se *coquero*vy sliny zbarví do zelena a tváře mu znecitliví. Poté začne pociťovat účinky: nemá hlad, i když je jeho žaludek prázdný. Navrací se mu síla, optimismus a energie. Nedostatek kyslíku vysoko v Andách a jeho těžký život se stávají snesitelnějšími.

Koka se dá žvýkat nebo pít jako čaj. Nezdá se, že by byla návyková nebo zdraví nebezpečná, a užívá se jako lék na nemoc z velké nadmořské výšky nebo doplněk nedostatečné stravy, který obsahuje základní živiny a vitamíny. Nebýt jednoho aspektu, dala by se koka stěží považovat za něco víc nežli mírný stimulans srovnatelný s čokoládou nebo kávou. Ale 1 procento kokainu obsažené v každém listu vše mění a z koky se tak stává jedna z nejdražších a nejkontroverznějších komodit na světě.

Stvořitelské mýty

Koka byla v Jižní Americe uctívána tisíce, možná i desetitisíce let. Byla nalezena na pohřebištích z 3. tisíciletí př. n. l. a starověké keramické figurky s vypouklými tvářemi svědčí o neměnnosti tohoto zvyku. Slovo koka je odvozeno z předinckého jazyka kmene Ajmar. Inkové převzali stvořitelské mýty starších kultur a rozvinuli bohatý soubor legend a bájí o smrti a zrození soustředěných kolem koky. V jedné z legend vyraší koka z hrobu ženy, která byla za trest roztrhána na kusy pro svou nespoutanou promiskuitu. Jiný příběh vypráví univerzální příběh o potopě a obnově doplněný o překvapivý zvrat. Bůh Chuno potrestá indiány z Altiplana ničivou bouří, která zničí jejich vlast v džungli. Uprostřed zkázy vyrůstá jedna rostlina koky, a když ji indiáni pozřou, najdou sílu začít nový život.

Koka hrála jak duchovní tak i praktickou úlohu při udržení říše Inků, která v době svého největšího rozmachu (asi 1438–1533) zabírala 75 procent západního pobřeží Jižní Ameriky. Dlážděné cesty umožňovaly rychlou komunikaci prostřednictvím střídajících se poslů, kteří užívali koku, aby vydrželi běh na velké vzdálenosti. Protože Inkové neměli systém písma, k zaznamenání událostí se používalo uzlové písmo *quipu*. Záписы četli mudrci žvýkající koku.

Vzhledem ke svým anestetickým vlastnostem se koka dávala lidem, kteří měli podstoupit trepanaci nebo měli být obětováni. Boží rostlinu mohli obvykle užívat jen urozené osoby, dvorní věštcí a kněží, kteří obětovali bohům a během náboženských obřadů jejím prostřednictvím vyvolávali duchy. Je otázkou, zdali účastníci povinných shromáždění, kteří koku užívat nesměli, zažívali stejně

povznesené vidiny.

Nechutný zvyk

Na začátku dobývání Nového světa pohlíželi španělští dobyvatelé na žvýkání koky s údivem a odporem. Amerigo Vespucci v roce 1504 poznamenává: „Všichni mají tváře zevnitř nadmuté zelenou rostlinou, kterou neustále jako zvířata přežvykují, takže stěží mohou promluvit, nemohli jsme pochopit jejich tajemství ani účel, pro který takto jednají.“ Když ve 30. letech 16. století s pomocí evropských zbraní a nemocí s říší Inků skoncovali, Pizarro a jeho oddíly doufali, že by jim tato rostlina mohla přinést zisk jako tržní plodina. Evropané si ji neoblíbili.

Problémem nebyly vlastnosti plodiny, ale její praktické využití. Žvýkání nebylo estetické ani civilizované. Jak můžete dobře vypadat a řádně mluvit se žvancem koky v puse? Navíc její údajné vlastnosti odmítli jako primitivní halucinace, které s realitou nemají nic společného. Když katolická církev, která se snažila potlačit i nejnepatrnější zbytky necivilizovanosti mezi domorodci, zjistila, že z koky neplynou žádné finanční zisky, uvrhla ji do klatby. „Rostlina je modlářství a dílo ďábla a zdá se, že její moc je klamem Zla.“ Záležitost se probírala na Prvním a Druhém koncilu v Limě v letech 1552 a 1569. Během pouhých čtyř let vydal Don Francisco de Toledo, místokrál Peru, proti koce sedmdesát výnosů. Ale ve skutečnosti nebyla koka nikdy *zakázána*, protože indiáni, na kterých závisela těžba stříbra pro Španělsko, bez ní odmítali pracovat. Jako obvykle převážila náboženské ohledy ekonomika. Koka se zdráhavě tolerovala, protože pomáhala indiánům (kteří

nedůvěřovali evropským penězům a koku žádali jako platidlo) snášet smrtící podmínky v dolech. De Toledo zavedl pracovní daň neboli *mita*, v rámci které museli všichni muži ročně odpracovat v dolech čtyři měsíce, a která byla ve svém důsledku jen jinou formou otroctví. Desítky tisíc indiánů zemřely vyčerpáním nebo otravou, přičemž jedinou odměnou za jejich dřinu jim byly listy koky.

Objev

Na rozdíl od jiných plodin Nového světa, jako byly tabák a kakao, Evropané koku až do 18. století úplně ignorovali. Existuje o ní pouze několik zmínek, například báseň Abrahama Cowleyho „Legenda o koce“ nebo popis rostliny od jednoho lékaře ze Sevilly. V roce 1735 přivezl francouzský botanik Joseph de Jussieu pár listů do Muzea národní historie, kde je prozkoumal přírodovědec Karl Linné. Se zpožděním byl druh v roce 1786 klasifikován jako *Erythroxylum coca*.

Výzkumník Alexander von Humboldt při své expedici do Peru v roce 1801 projevil o koku zájem, ale její povzbuzující účinky omylem připsal vápnu, jež bylo součástí směsi, kterou indiáni uchovávali ve svých *iscupuru*. Jistý další Němec tvrdil, že „užívání koky je nejen neškodné, ale může být i velmi prospěšné pro zdraví“. Jiní s ním vášnivě nesouhlasili, a tak se hned od začátku názor veřejnosti na koku a poté i kokain různil.

V 19. století začali vědci izolovat rostlinné sloučeniny na bázi dusíku známé jako alkaloidy, které se zdály mít nekonečné možnosti lékařského a obchodního využití. V roce 1803 byl z opia extrahován morfin, v roce

1829 byly izolovány chinin a kofein, a v roce 1833 nikotin. Bylo jenom otázkou času, kdy bude z koky izolován kokain.

Hlavní překážkou výzkumu byl nedostatek čerstvých listů, protože ty nesnášely přepravu. V roce 1857 požádal chemik Friedrich Wöhler přírodovědce Carla Scherzera plavícího se na lodi *Novara*, aby na své cestě do Jižní Ameriky nasbíral co nejvíce listů koky. Když se o dva roky později Scherzer vrátil se 14 kg materiálu, práce mohla začít. Wöhler pověřil projektem svého nadaného doktoranda Alberta Niemann, kterému trvalo dva roky, než z koky úspěšně izoloval alkaloid. Ve 26 letech publikoval svou disertační práci *O nové organické bázi v listech koky*, ale zemřel krátce poté, co práci odevzdal. Projekt převzal Wilhelm Lossen a v roce 1863 přišel s chemickým vzorcem kokainu.

Niemannův postup výroby kokainu byl poměrně jednoduchý. Nejdříve nechal listy nasáknout směsí alkoholu a kyseliny sírové. Když tekutinu slil, zůstala mu lepkavá hmota, do které přidal jedlou sodu. Poté směs destiloval éterem, a zbyla mu spousta bílých krystalů. Niemann svůj produkt pojmenoval podobně, jako byly pojmenovány nikotin, morfin a další alkaloidy, tedy koka-in neboli kokain. A tak se zrodila naše droga.

Co to je?

Kokain ($C_{17}H_{21}NO_4$) je krystalický alkaloid. Ve svém pevném skupenství (hydrochlorid) se mele na prášek, míchá se s dalšími látkami a obvykle se šnupe (dá se také užívat orálně, vaginálně, atd.), nebo se rozpustí ve vodě a užívá se nitrožilně. Hydrochlorid kokainu se nedá kouřit,

protože má příliš vysoký tavný bod. Základní forma práškového kokainu je crack, který není bílý, ale spíše nažloutlý až hnědý. Není rozpustný ve vodě a dá se kouřit, protože se vypařuje při 90 °C.

Kokain je stimulans centrálního nervového systému a stejně jako káva potlačuje chuť k jídlu. Působí také jako lokální anestetikum. Stahuje krevní cesty a zvyšuje tělesnou teplotu, krevní tlak a srdeční tep. Působí spíše mírně, a proto lékařům trvalo jistý čas, než přistoupili na myšlenku, že může škodit zdraví a být návykový, a to jak psychicky tak i fyzicky.

Na rozdíl od heroinu, který se málokdy bere příležitostně, jsou někteří lidé schopní užívat kokain rekreačně, aniž by to mělo na jejich život negativní dopad. Ostatní se stávají beznadějně závislí. Nadměrné užívání může vést k infarktu a různým zdravotním problémům. Úmrtí způsobená kokainem jsou vzácná – pokud není kombinován s heroinem pod slangovým výrazem speedball –, ale existují. Kokainový rauš netrvá příliš dlouho – třicet minut, když se šňupe, u cracku je to ještě méně. Důvodem, proč se uživatel cítí dobře, je zablokování některých neurotransmiterů včetně dopaminu, serotoninu a norepinefrinu. Ty se pak nevstřebávají, místo toho se hromadí v nervových synapsích a zaplavují uživatele pocitem energie a pohody. Dopamin je chemická látka, která je nejčastěji spojována s tělesným centrem odměn a v mozku se uvolňuje, když jíme, souložíme anebo bereme drogy. Nadměrné užívání kokainu způsobuje odumírání dopaminových receptorů, a na to, aby fungovaly, jsou třeba stále větší dávky drogy.

Dávný fanoušek

Paolo Mantegazza byl italský lékař, kterého kokové listí nadchlo krátce před tím, než Niemann syntetizoval kokain. V roce 1859 experimentoval s kokou a poté sepsal unešený chvalozpěv:

Bůh je nespravedlivý, protože učinil člověka neschopným strpět účinky koky po celý život. Raději deset let života s kokou než sto tisíc let bez ní. Zdálo se mi, že jsem se vzdálil z tohoto světa a že jsem užíval nejpodivuhodnější obrazy nejnádhernějších barev a tvarů, jaké si lze představit.

Mantegazza byl jedním z prvních, kdo věřili, že koka se může stát všelékem vhodným na každou nemoc.

Maturitní ples

Roku 1860 měl kokain premiéru. To je datum, kdy na světovou scénu vkročila Dama Blanca a kdy se začíná psát intimní životopis kokainu.

Na začátku desetiletí začal Heinrich Emanuel Merck v Darmstadtu vyrábět symbolické množství kokainu, asi 50 gramů za rok, dost na to, aby mohl získat obchodní práva. Dnes se zprávy o nových zázračných lécích předávají po světě okamžitě. Ale v 19. století se informace šířily pomalu, a tak kokainu nějakou dobu trvalo, než se stal farmaceutickým trhákem.

Během 70. let začali lékaři po celém světě zkoumat možné využití koky a kokainu – mnozí opomenuli

učinil rozdíl mezi listem a práškem. Skotský lékař Robert Christison testoval účinky kokainu na hladovějících horolezcích a kanadský doktor podával listy koky lacrossovému týmu před utkáním. Oba dospěli k názoru, že kokain a koka se mohou užívat jako posilovač energie. Francouzský doktor podával kokain jako lék na infekce hrtanu. Německý lékař dal bavorským vojákům kokain tajně do pitné vody a zjistil, že droga je učinila odhodlanějšími a ostražitějšími.

V lékařských publikacích se začaly objevovat články o kokainu. V roce 1874 napsal dr. Alexander Bennett příspěvek do *British Medical Journal*, ve kterém představuje kokain jako mírný stimulans, který může být ve větších dávkách jedovatý. Jiný článek v *British Medical Journal* zkoumal listy koky jako prostředek ke zvýšení výkonu. To bylo vyzkoušeno na americkém závodním chodci Edwardu Westonovi, který žvýkal koku po celý 115mílový 24hodinový závod, čímž rozzuřil své britské protivníky, kteří ho obvinili z nespravedlivé výhody. Má tu pochybnou čest být prvním člověkem, který uvedl drogy do západní sportovní tradice.

Angelo Mariani (1838–1914)

Angelo Mariani se narodil na Korsice v rodině lékařů a chemiků a v mládí se chemikem i vyučil. Na Korsice nebylo pro mladého přemýšlivého chlapce, který hodně četl, příliš zábavy. Z vyprávění cestovatelů se dozvěděl o rostlině jménem koka, která roste v Jižní Americe a zdá se, že má kouzelné vlastnosti. Jeho zájem o koku přerostl v posedlost.

Za finanční podpory rodičů se Mariani přestěhoval do Paříže, a pročetl všechny dostupné informace o koce. S obtížemi a za velké peníze získal vzorky listů rostoucí v různých nadmořských výškách po celé Jižní Americe. Rozlišoval je podle vůně – jako opravdový odborník na víno měl výjimečně citlivý nos.

Vybral nejlepší vzorky a marinoval je v kvalitním klaretu. Alkaloidy z listů vyluhoval ve víně, a když odfiltroval sedlinu, odhalil neodmyslitelnou hořkost koky. Čistý aperitiv obsahoval jen velmi málo kokainu, ale v játrech se z kokainu a alkoholu stává silná sloučenina: cocaetylen.

Roku 1863 dal do oběhu Vin Mariani a věděl, že vyhrál. Chutnalo to jako kvalitní víno, ale mělo to sílu, která pijákovi dodávala bystrost a energii. Složky nápoje byly zcela legální, ale pouze Mariani znal tajný postup, jak je míchat. Díky novátorskému využití reklamy ovládl trh, aniž by své víno chránil patentem.

Marianiho reklamní kampaň měla globální

měřítko. Přesvědčil pár místních doktorů, aby nápoj ochutnali a dali mu své dobrozdání. Potom rozeslal bedny lahví řadě známých osobností. Průvodní dopis na drahém papíru zmiňoval jeho úctu a dobrou vůli a naznačoval, že by jeho excelence mohla sklenku nápoje shledat blahodárnou a vzpružující, a oddanému obdivovateli Marianimu zaslat podepsanou fotografii. Nevymyslel jen unikátní produkt, ale i personalizovanou podporu od celebrit. Téměř každý, komu napsal, nadšeně odpověděl, pravděpodobně ještě stále pod vlivem Vin Mariani. Na seznamu adresátů byli Anatole Dumas, Jules Verne, Zola, Ibsen, bratři Lumiérové, prezident McKinley, Ulysses S. Grant (víno mu pomohlo dokončit paměti z občanské války), Thomas Edison, Rodin a ruský car. Louis Blériot napsal, že když poprvé letěl přes kanál, zavdával si tohoto vína; Auguste Bertholdi, který právě dokončil stavbu Sochy svobody, prohlásil, že kdyby byl znal tento povzbuzující nápoj, „mohla mít socha výšku několik stovek metrů“. A papež Lev XIII. se nápojem cítil natolik povznesený, že jeho objeviteli zaslal papežskou zlatou medaili. Vin Mariani zaznamenalo okamžitý mezinárodní úspěch a rychle se prodávalo nejen ve Francii a dalších evropských zemích, ale i v USA. Mariani mezitím nechal vložit do novin jako přílohu podepsané fotografie. Vydal je v luxusní výpravě ve třinácti svazcích. Jeden soubor věnoval královně Viktorii, která byla zasláním knih velmi potěšena a uvedla, že si jich považuje „jako nejceněnějších výtisků své sbírky“.

Mariani, chemik-vynálezce a průkopník reklamy, se stal milionářem. Ostatní rychle následovali a v 90. letech 19. století existovalo na trhu devatenáct konkurenčních vín z koky. Staly se palivem pro něžně předoucí motor Belle Époque.